
Uloga medija u normalizaciji odnosa na Zapadnom Balkanu

UDK 316.774: [271.2-662:316.83(497)

UDK 81'42:[316.7:2(497)

Srđan Sremac

VU University Amsterdam, Teološki fakultet

Zlatiborka Popov-Momčinović

Univerzitet u Istočnom Sarajevu, Filozofski fakultet

Miloš Jovanović

Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet

Martina Topić

Centar za istraživanja Zagreb, Hrvatska

**EROS, AGAPE I ETHNOS: PREDLOG ZA KRITIČKU ANALIZU JAVNOG
DISKURSA O RELIGIJI, (HOMO)SEKSUALNOSTI I NACIONALIZMU U
KONTEKSTU ZAPADNOG BALKANA**

APSTRAKT

U ovom radu će se istraživati da li se i kako dihotomija između religije i (homo)seksualnosti odnosi na religijsko-političke konfiguracije i grupisanja u različitim nacionalnim kontekstima Zapadnog Balkana. Analiza odnosa između etnonacionalizma, religije i (posebno) homoseksualnosti u postkonfliktnim društvima objašnjava kako funkcioniše religijski nacionalizam, privilegujući heteronormativnost, provocirajući i podržavajući homofobnu kulturu. U radu autori predlažu okvir za analizu javnog diskursa koji će doprineti savremenoj naučnoj debate o strategijama i ideološkim pretpostavkama, interesima i posledicama trenutne konstrukcije (homo)seksualnosti i religije u javnom diskursu. Ovo komparativno istraživanje fokusira se na tri različita medijska i religijsko-kulturološka konteksta: Srbiju, Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku.

Ključne reči: homoseksualnost, religijski i seksualni nacionalizam, mediji, popularna kultura, Zapadni Balkan.

Uvod: Religija i seksualni nacionalizam

Na samom početku polazimo od uvida da je tokom poslednje decenije javna percepcija religije i rodne diferencijacije fundamentalno promenjena. Prava i

slobode LGBT osoba, kao i oni sami i dalje su na marginama društvenih tokova na Zapadnom Balkanu.

Konstrukcija etniciteta odnosno etnonacionalizma kao prateće ideologije novouspostavljenih država nakon raspada Jugoslavije inherentno se bazira na principima isključivanja. Neka od tih pitanja su i LGBT teme, koje se teže radikalno odvojiti, anihilirati, ali da bi se to postiglo moraju se priznati kao remetilački faktor idealnosti onog idealnog u njegovoj lažnoj univerzalnosti i suptancijalnosti. Stoga se pribegava praksi prevođenja na vlastiti imenitelj suparničkih pojmova. Time se ono što je, navodno, radikalno drugo i drugačije uvlači u vlastiti red stvari i simboličku mrežu putem obeležja koja nameće opresor, a koja imaju ontološke učinke jer proizvode potčinjenost.

U ovakvom kontekstu, razmravljenim nacionima bivše Jugoslavije potrebna je religija, da bi simbolički i ritualno transcendentirala banalnost ovdašnje imanencije. Ona je nepokretni pokretač koji nacionalno stavlja u pogon, ali mu pri tome postavlja i ultimatum, jer se tradicionalne religijske vrednosti predstavljaju kao najviše moralne vrednosti. Ovakva religija i religioznost je nužno ideologizirana, iako sebe (pret)postavlja kao univerzalnu, transcendentnu i nekontaminiranu. Proizvodi se kao univerzalna iako teži da definiše ključne momente etnopolitičke naracije (Mujkić 2010: 102).

U kontekstu Zapadnog Balkana, i religija i različitosti koje se tiču seksualne orijentacije i/ili rodnih identiteta dobile su na javnom značaju. Istupi u javnosti vodećih verskih zvaničnika i političkih lidera pokazuju visok stepen homofobije, uključujući govor mržnje i jake diskriminatorne stavove. Na primer, politički i religijski diskurs u Srbiji zaverenički odbija eksplicitno prihvatanje LGBT zajednice. Kao posledica patrijarhalne tradicije i homofobnih stavova, u Srbiji tako 67% ispitanika_{ca} smatra da je homoseksualnost bolest, dok 53% smatra da vlada treba da preduzme mere u borbi protiv homoseksualnosti (*Prejudices exposed* 2010). Slično pokazuje i istraživanje koje je nedavno sproveo Centar za građansko obrazovanje po čijim rezultatima 2/3 Crnogoraca tvrdi da je homoseksualnost bolest

a 80% da treba ostati u sferi privatnosti. Drugi podaci iz Centralne i Istočne (CEE) i Jugoistočne Evrope pokazuju da je homofobija daleko izraženija nego u drugim delovima Evrope (Andreescu 2011; Takács i Szalma 2011).

Kao što ćemo videti kasnije u ovom radu, pozadina ovakvih stavova leži u interpretaciji homoseksualnosti kao pretnje koja dolazi sa Zapada i ugrožava tradicionalne vrednosti nacionalnog i religijskog identiteta. Ton, intenzitet i ideološka prezasićenost ovakvih osuda jasno je pozicionirana unutar tradicionalističkog diskursa na Balkanu danas koji je strogo suprotstavljen procesima modernizacije, postulirajući konzervativizam kao odgovor na društvenu krizu, nesigurnost i devastirajuće posledice tranzicije (Jovanović 2013). To je u ravni sa stavovima radikalnih nacionalističkih grupa prema Evropskoj uniji i Zapadu jer imaju “sumnjive moralne vrednosti” i “ozbiljno ugrožavaju tradiciju” (Spencer-Dohner 2008). Prihvatanje određenih javnih politika koje se tiču seksualnih i/ili rodni manjina često se posmatra kao direktan napad tzv. međunarodnog *gay* lobija na nacionalni identitet (Slootmaeckers i Touquet 2013).

Metodologija

Ova studija polazi od konstruktivističkog pristupa koji se bavi pitanjem reprezentacije sistema znakova sposobnih da izraze značenja i sisteme moći koji su povezani sa specifičnim relacionim silama (Hall 1997). Kombinacijom teorijskih uvida, ovaj pristup predlaže analizu reprezentovanja kao izvora proizvodnje društvenih konstrukata o LGBT zajednici (uključujući i govor mržnje), uzimajući u obzir ko i na koji način konstruiše ove reprezentacije kroz različite diskurzivne prakse. Ova metodološka perspektiva omogućiće da pojasnimo kako reprezentacije nisu samo formalni konstrukti koje karakterišu podležeće strukture pravila i kodova, već i diskurzivne formacije koje održavaju određeni društveni akteri čije je delovanje orijentisano partikularnim političkim interesima, ideologijama, verovanjima i očekivanjima (Bourdieu 1998). Postoji nejednaka distribucija moći između različitih socijalnih aktera koji imaju udela u konstrukcijama reprezentacije.

To je svakako tačno za aktere uključene u javne debate o homoseksualnosti. Iz ovoga sledi da mas-mediji imaju ključnu ulogu u definisanju ne samo mogućnosti i ograničenja različitih aktera, već i opšte političke situacije.

U ovom radu, glavna istraživačka pitanja će se adresirati na sledeći način:

- 1) istraživanjem veze između etnonacionalizma, religije i homoseksualnosti u sadašnjem javnom diskursu Zapadnog Balkana;
- 2) istraživanjem odnosa ovih diskursa i religijsko-političke konfiguracije u različitim nacionalnim kontekstima;
- 3) analiziranjem posledica ovih diskursa na marginalizaciju, društveno isključenje i nasilje.

Primer Srbije: Čvrsto stisnute pesnice poniženih i uvređenih

Srpska pravoslavna crkva je doskora bila potpuno nema i indiferentna po pitanju homoseksualnosti. Sa sve većom vidljivošću LGBT populacije, ona se osetila isprovociranom, te je usledilo otvoreno neprijateljstvo, prožeto moralističkim i nacionalističkim diskursom. Uopšte, postavljanje homoseksualnosti kao teme rasprave se tumači kao nametnuto „od ‘dekadentnog Zapada’” (Tucić 2011: 45) i kao strano „našoj istoriji, tradiciji i kulturi” (Irinej 2011). Indikativna je sintagma, netradicionalna seksualna orijentacija‘ koja se koristi da bi se označio ovaj varijetet seksualnosti.

Tako, nalazimo publiciste koji, u žaru autoviktimizacije, govore o „LGBT diktaturi” (Informativna služba Srpskog sabora Dveri, 2010), „gej inkviziciji” (Dimitrijević 2011) ili, pak, „teroru manjine”: „Ko im daje za pravo da ‘tolerišu’ i respektuju prava tzv. marginalnih grupa, a u isto vreme se totalitarno i fašoidno ophode prema pravima ‘većine’ (u koje spadaju i vernici SPC)?” (Živković 2007: 22).

Na paradu ponosa se gleda kao na uvredu, „ponižavanje i ispunjavanja stranih želja”: „Ove parade vređaju moral apsolutne većine, ne samo hrišćana, već predstavnika drugih velikih religija i ne treba ih dozvoliti. Poštujem slobodu svakoga, ali slobodu koja ne vodi u anarhiju” (Spaić i Popović 2012: 18). Patrijarh Irinej demonstrirao je ovakav stav kada je uputio zahtev premijeru Ivici Dačiću za zabranu izložbe fotografija *Ecce Homo* švedske umetnice Elizabete Olson Valin (Elisabeth Ohlson Wahllin), otvorenu u Beogradu 3. oktobra 2012. godine, koju je ocenio kao sramotnu, strašnu i skandaloznu (S. S. i J. R. 2012: 23). Patrijarh Irinej na jednom mestu izjavio je sledeće: „Ovu duboko vređajuću izložbu propagiraju homoseksualci, organizatori gej parade, planiranu za 3. oktobar ove godine. Na isti način, molimo i zahtevamo da se onemogući i održavanje nagoveštene tragično-komično nazvane ‘parade ponosa’, a čije je pravo ime ‘parada srama’, koja baca tešku moralnu senku na naš Grad, našu vekovnu hrišćansku kulturu i na dostojanstvo naše porodice, kao osnovne ćelije ljudskog roda” (Irinej 2012).

Preduzima se jedna antimodernistička odbrana od napada Zapadnjačke „ideologije homoseksualizma” (*sic*), preko koje se vrši izmeštanje iz polja ljudskih prava i sloboda, u sferu moralizma. U ovome prednjači mitropolit Amfilohije, koji govori o „nasilju nad moralnim poretком stvari” (Amfilohije 2010: 6–7). I ovako duga, lista derogativa homoseksualaca i homoseksualnosti stalno se uvećava: „duševna bolest”, „teška bolest ljudske ličnosti”, „gad(ost) pred Bogom”, „osobe sa minimalizovanim fizičkim i ljudskim vrednostima”, „svesni ili nesvesni poriv za samouništenjem”, „skrnavljenje i zloupotreba ljudske prirode i njenih bogodanih sila”.

Indikativan primer ovakvog diskursa je tekst Nebojše Bakareca u listu *Pečat*, kao eklatantan primer zavereničkog antizapadnog diskursa u kontekstu javne debate o Paradi ponosa 2013. Bakarec, inače potpredsednik izvršnog odbora Demokratske stranke Srbije (DSS), napisao je tekst pod nazivom ‘Decu vam neću oprostiti’ kao odgovor na izložbu pod nazivom ‘Naše kvir detinjstvo’, koja je održana u Beogradu, u okviru manifestacije Parade ponosa 2013. Treba napomenuti

da je Bakarec 2012. godine proglašen krivim zbog diskriminacije LGBT osoba i govora mržnje kada je u svom tekstu pod nazivom ‘Drugi oktobar 2011’ izjavio da je homoseksualnost patologija i da je treba medicinski lečiti. U tekstu ‘Decu vam neću oprostiti’, Bakarec ‘raskrinkavajući’ gej lobi navodi sledeće:

“Očigledno je da su sve platili strani pokrovitelji ili su samozvana udruženja pedera, lezbejki i ostalih, toliko bogata – ali i to mu isto dođe – novac potiče iz inostranstva. Hoću da kažem da se jasno vidi da su EU i SAD uložili znatna sredstva u samu Paradu – Nedelju srama i jasno je da su svake godine ta sredstva sve veća, kao i politička podrška, pritisci i ucene.” (Bakarec2013: 36).

Dakle, za Bakareca Srbija mora da zaštiti maloletnu decu zakonom sličnom onom u Rusiji. Još zanimljiviji je apokaliptički ton čitavog teksta i podnaslov ‘Biće skoro propast sveta’, gde Bakarec razvija diskurs eshatološke tehnokratije navodeći sledeće: “Vrli novi svet, u kojem će deca biti začinjana i rađana isključivo veštački, u surogat matericama. Decu će vaspitavati homoseksualno kondicionirani roboti i veštački generisani e-likovi. Biće dozvoljena isključivo istopolna seksualnost... Ono što ostane od ljudske vrste, na kraju, izumreće, poništiće sebe samo. Apokalipsa. Sudnji dan.” (Bakarec 2013: 37). Ovakvim izjavama Bakarec eksplicitno agituje i propagira anti-zapadnjački diskurs u cilju spasavanja Srbije od moralno posrnulog Zapada. Ova retorika nije bezazlena i implicitno poziva na nasilje i netrpeljivost prema LGBT osobama.

Još banalniji primer seksualnog i religijskog nacionalizma nalazimo u izjavi Borislava Pelevića u televizijskoj emisiji *Revolucija* emitovano na *TV Happy*. Pelević nekad poznatiji kao general Arkanovih Tigrova izjavio je sledeće:

“Pitam se da li se njihovi roditelji [organizatori prajda] ponose svojom decom koji su homoseksualci. Koja su nenormalna, koja su perverzna, koja su bolesna i koja se bore protiv normalnog života u Srbiji. Protiv našeg pravoslavlja, protiv naše svetle srpske tradicije. Ne vidim razloga, niko njima ne brani da svoje perverzne bludne radnje sprovode u svojim stanovima... Ali zašto truju

našu decu. Zašto mediji poklanjaju toliku pažnju tim bolesnicima, koji su perverzni, koji nisu normalni. Zašto oni žele da našu decu zatruju time.”

Pelevićeva homofobna izjava je klasičan primer percipiranja homoseksualaca kao bolesnih, grešnih i nastranih osoba, te je njegov poziv na tradiciju i hrišćanstvo u borbi protiv homoseksualnosti dobroustanovljena diskursna strategija. Kao po pravilu, diskusija se vodi na nivou religije, etike i morala, a zanemaruje se pitanje ljudskih prava, diskriminacije i tolerancije.

Čini se da bi ignorisanje i ćutanje o istopolnoj naklonosti, kao nebitnoj temi bila preporuka crkvenih zvaničnika: „U današnjem duhovnom, socijalnom i političkom stanju naroda i države, smatramo da su pojedini mediji i pojedine nevladine organizacije radi svojih prizemnih, ako ne i podzemnih interesa, nametnuli ovu otužnu temu čitavom našem društvu, mada je ona za nas suštinski irelevantna” (Irinej 2010: 5). Iz određenih svetovnih krugova dolaze pozivi za „zabran[u] homoseksualne propagande i promocije među maloletnim licima” (Vukadinović *etal.* 2012; za raspravu koju je ovo izazvalo vidi: Antonić 2012; Gligorijević 2012), čija formulacija veoma podseća na Zakon o zabrani homoseksualne propagande, donet juna 2013. godine u Rusiji, i to na istoj sednici Dume kada je donet i Zakon o zabrani vređanja vernika.

Predlog Zakona o zabrani diskriminacije u Srbiji je 2009. godine „primorao” crkvu na reakciju i prekid „politike ćutanja”. Dva člana navedenog Zakona izazvala su posebnu pažnju. Najpre, član 18 kojim se u predlogu sankcionisalo uskraćivanje prava na sticanje, održavanje, izražavanje i promenu vere ili uverenja, u koji je, na inicijativu sedam „tradicionalnih verskih zajednica” na čelu sa Srpskom pravoslavnom crkvom, dodat paragraf koji sveštenike i verske službenike oslobađa odgovornosti za diskriminativno delovanje ako je njihovo postupanje u skladu sa verskom doktrinom koju zastupaju. U tekstu Predloga zakona član 21 je zabranjivao diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta, uz eksplicitno pominjanje transeksualnosti u trećem paragrafu. U

donetom Zakonu, iz ovog člana izbačen je treći paragraf, kao i svako pominjanje rodnog identiteta.

Osuda homoseksualnosti sa pozicija religijski obojenog nacionalizma vrši se tako što se gej parada stavlja naporedo problema Kosova i Metohije, i tako homoseksualnost postavlja na mesto „drugog”, u opoziciji prema kojem se konstituše nacionalno. Ovakvom diskurzivnom strategijom se služi i sâm patrijarh (vidi: Irinej 2011).

Kao trn u oku ostaje homoseksualnost (čak homoseksualna pedofilija) u okviru crkve, o kojoj se gromko ćuti (slučaj vladike vranjskog Pahomija ili igumana manastira Novo Hopovo Ilariona koji je optužen za nedozvoljene polne radnje sa maloletnicima). Ako se i progovori o temi, to je kroz negiranje. Tako mati Makarija Obradović, doktor hemije i teologije, igumanija kosovskog manastira Sokolica izjavljuje: „SPC ima načina da se obračuna sa ovom pojavom ukoliko bi bilo takvih slučajeva među sveštenstvom i monaštvom, ali takvih primera kod nas nema”, i u duhu ekumenizma dodaje sledeće: „oni možda postoje u drugim konfesijama” (Nikoletić 2011: 37).

Primer Bosne i Hercegovine: „To treba iza četiri zida“

Bosna i Hercegovina takođe predstavlja markantan primer odnosa religijskog i seksualnog nacionalizma. Kada je o političarima reč, političke stranke u BiH nemaju zvaničan stav, ni pozitivan ni negativan prema ovoj temi, osim što su javnom iskazivanju homofobnih stavova posebno skloni političari koji dolaze iz stranaka sa desnog političkog spektra, i koji se ne retko pozivaju na božje zakone i proverene, tradicionalne vrednosti i u tom kontekstu osuđuju, direktno ili indirektno, LGBT zajednicu. Tako je, na primer, Bakir Izetbegović, sadašnji član Predsjedništva BiH i potpredsjednik Stranke demokratske akcije (SDA), svojevremeno govorio: “Nimalo nisam obradovan održavanjem Queer Festivala. Jedno podsjećanje na Sodomu i Gomoru u danu 27. noći, jedne plemenite noći koju muslimani očekuju, nimalo nisam obradovan time.” (Nurkić 2012). Zatim,

Izetbegović je povodom *Queer festivala* izjavio i da: “Oni (LGBT osobe) imaju pravo na svoju seksualnu orijentaciju tj. dezorijentaciju i kako će se svim moralnim sredstvima boriti protiv uticaja homoseksualaca na omladinu... to je stvar koja će se proširiti ako je pustite. To treba iza četiri zida...” (Čaušević i Gavrić 2012: 317). Ovakvim izjavama se jasno i eksplicitno poziva na nasilje protiv LGBT osoba, čime se dodatno učvršćuju postojeći stereotipi i predrasude da je homoseksualnost bolest i da je treba iskoreniti. Takođe, kao predsjedavajući Predsjedništva BiH, Izetbegović je u magazinu *Gracija* u oktobru 2010. godine izjavio: “moramo se boriti svim moralnim sredstvima protiv onih koji žele iskriviti visokomoralno društvo. Svako ima pravo živjeti svoj život kako hoće, ali nema pravo predstavljati omladini pervertirane stvari kao normalne, pozivati ih u to.” (Barreiro & Vasić 2012: 24). Poslanica u Parlamentu FBiH, Amila Alikadić-Husović ocenila je da nije primereno što se “takvo što” održava u mesecu ramazanu, uz opasku: “Homoseksualizam je po svakoj religiji osuđen. Ko smo mi da možemo odobravati nešto što Bog ne dozvoljava?” (v. Vučetić, Rašević, Popov-Momčinović 2013: 15). Iz ovih i sličnih navoda se vidi navedeno preplitanje etnonacionalnog, religijskog i homofobnog, kao i načini na koji ovakve izjave cirkulišu gotovo nesmetano u javnom diskursu čiji su glavni posrednici mas-mediji. Naime, mediji nekritičkom distancom prema izvoru tj. prenosniku „informacija“ dodatno doprinose cirkulaciji govora mržnje prema LGBT osobama i podupiru konstrukte reprezentacije koji odražavaju određene odnose moći, društvene frakture i hijerarhije.

Najhomofobnije izjave verskih zvaničnika su se mogle čitati u magazinu *SAFF*, koji ima usko čitateljstvo okrenuto radikalnom islamu, pri čemu treba imati u vidu da ovaj magazin ima i *on-line* izdanje koje je dostupno široj javnosti. U ovom magazinu LGBT osobe su prikazane kao upale u šejtanovu stupicu, i da očiti greh kriju nazivajući ga drugim imenom, pozivajući se na ljudska prava i slobode (Durkalić 2012a: 147). Najstrašnije agitiranje, kako navodi Durkalić, moglo se čitati u istom magazinu u kolumni „Pederland“ (Saff, 10. Oktobar 2008: 18), sa nadnaslovom „Borba za opstanak“ i pod naslovom „Cilj festivala pедера u mjesecu

ramazanu nije bila tek afirmacija pederluka, već provociranje i zastrašivanje muslimana, s krajnjom ambicijom da Bošnjaci prihvate pederluk kao manje zlo od vlastite tradicije“ (Durkalić 2012b: 176). Pritome se, u većini tekstova u *SAFFu* prozivaju i nadobudni komunisti i ateisti koji brane svoju braću po veri (!), a u ovoj teoriji zavere su mesto našli i međunarodni faktori srpske i hrvatske obaveštajne službe (Durkalić 2012b: 177). Ono što je posebno impozantno je da se etnička distanca prema „agresorima“ (čitaj Srbima) diskurzivnom kombinatorikom u jednom tekstu u ovom magazinu predstavila pozitivno kada je reč o tretiranju LGBT pitanja s ciljem mobilizacije Bošnjaka i muslimana protiv LGBT osoba i uopšte, kako je primetila Durkalić, buđenje njihovih patriotskih osećaja (Durkalić 2012a: 99). Tako je citirana izjava Milanka Mihaljice, predsednika Srpske radikalne stranke Republike Srpske koji je izjavio da Sarajevo i jeste pravo mesto za Queerfestival, jer „[Republika] Srpska nikada neće dozvoliti razvrat i perverzije na svojim ulicama, niti podržavati neprirodne sklonosti“ (Durkalić 2012a: 99).

No, ovakav religijski diskurs se time ne zaustavlja. On produkuje i reprodukuje moralnu paniku i društvenu konfuziju. Tako se u najtiražnijim bh. dnevnim novinama, *Dnevnom Avazu*, na naslovnoj strani 28. avgusta 2008. pojavila naslovnica sa ogromnim slovima: *Ko Bošnjacima podvaljuje gay okupljanje u Ramazanu?* Ovo povezivanje Ramazana sa festivalom služilo je da se festival interpretira kao napad na religiju, iako festival u svom sadržaju nije zadirao u religijsku tematiku. U istom listu su se 2. septembra 2008. našli naslovi poput „SKANDALOZNO. Gay okupljanje iz Sarajeva seli se u Mostar“, a u člancima dominiraju izjave vjerskih ličnosti propraćene komentarima da su ovakve informacije izazvale šok u gradu na Neretvi (Durkalić 2012a: 107). Ideologizacija je više nego jasna jer dominiraju izjave predstavnika islamske zajednice iako je Mostar podeljen grad u kojem živi stanovit broj katoličkog življa. No, ova multikulturalnost se implicitno nivelira jer u tekstu dominiraju stavovi da se Bosna i Hercegovina sastoji od „zdravih Bošnjaka“ koji žive „zdravim načinom života“. Iako je *Dnevni avaz* koristio manje huškački jezik od *SAFF-a*, reč je o

„ideologizaciji u 'manje riječi'... ali su taj posao umjesto njega 'odradile' brojne javne ličnosti, putem čijih se izjava čitateljstvo indoktriniralo da su *queer* ljudi bolesni i da su festival namjerno tempirali tokom ramazana te da zbog toga ne poštuju islam i njegove temeljne vrijednosti“ (Durkalić 2012b: 181–182).

Pri tome treba istaći da ni, navodno politički korektniji mediji ne poštuju sve kodekse profesionalnog izveštavanja kada je o LGBT temama reč. Npr. biraju jedne te iste sagovornike, ne čine kritički otklon od izvora prenosnika (dez)informacije i sl., čime doprinose generiranju homofobne društvene klime. Činjenica da velika većina građana_ki smatra da je homoseksualnost bolest i da ima izražen stepen socijalne distance prema ovoj populaciji govori tome u prilog (Popov-Momčinović 2013), a mediji su samo tu da prikažu „stvari kakve jesu“ (v. Milojević 2012).

Iz tih razloga, moralnoj panici nisu odoleli ni političari, čuvari i predvodnici nacionalnih interesa konstitutivnih naroda koje mistificiraju na različite načine budući da ustavom nije određeno koja to pitanja spadaju u nacionalne interese, iako se pod njihovim plaštom i kroz tzv. Dom naroda u kojem sede predstavnici konstitutivnih naroda mogu blokirati zakoni i odluke koje donose zastupnička parlamentarna tela. Iz ovakvih izjava, jasno se vidi preplitanje nacionalnog i religijskog a medijator ovog preplitanja su neretko upravo LGBT pitanja. „Nepodnošljiva lakoća“ homofobije je tako opšte mesto slaganja i preklapanja bez obzira na nacionalni (i verski) predznak političara, bilo da se o ovoj temi govori ili se ona prešućuje. A kada se i govori, mehanizmima ograničene, neme i licemerne seksualnosti (Foucault 1978: 3) ona se tabuizira kroz upisivanje nametnutih značenja koja odgovaraju ovdašnjim simboličkim porecima i etnonacionalnom *statusu quo* – u koji se perpetuira kroz naraciju o vlastitoj ugroženosti i potrebi za održavanjem kroz biološko umnožavanje. Strah od asimilacije ili istrebljenja stalno se proizvodi kroz ponavljanje priča i etničkih narativa, koji, iako nekongruentni, imaju istu internu logiku (Vlaisavljević 2009: 78). Rat u Bosni je proizveo nadomestak za ispražnjeno mesto neprijatelja proizvodnjom „domaćeg neprijatelja“

(Vlaisavljević 2009: 81). Iako je domaći neprijatelj uglavnom pripadnik druge etničke skupine ili pak sama etnička skupina, on je nekad i u određenim okolnostima i skladu sa dnevno-političkim potrebama drugo i drugačije i u izvanetničkom smislu: on je drugačije ideološke provenijencije, drugačije seksualne orijentacije.

Može se reći da, iako je homofobija više nego prisutna u BiH, i da repatrijarhalizacija društva teži da svakog postavi na pravo mesto i u skladu sa binarno pojmljenim rodnim ulogama, ona je jednim delom i 'labava' bivajući ispresecana *ad hoc* medijskim, religijskim i etnonacionalnim konstruktima. Tako, na primer, iako verske zajednice imaju 'tvrđ' stav prema ovoj temi, jedno istraživanje sprovedeno na reprezentativnom uzorku bh. populacije nije lociralo da je religioznost bitna determinantna homofobnih stavova. Naime, iako su u nešto većoj meri religiozne osobe pokazale veći stepen socijalne distance prema LGBT osobama i imale nešto homofobnije stavove, ni na jednom pitanju nisu dobijene statistički značajne razlike u stavovima religioznih i nereligioznih ispitanika_ca (Popov-Momčinović 2013: 10).

Nedavni napad desetak maskiranih huligana koji se dogodio 1. 2. 2014. na festivalu queer filma „Merlinka“, koji ima za cilj da promoviše LGBT prava i propitkuje prevashodno pitanja interseksualnosti, jedan je od pokazatelja stanja svesti društva, kao i činjenica da su napad osudile samo neke organizacije civilnog društva, ambasade, a od bh. političkih subjekata samo Naša stranka. Kako se ističe u saopštenju ove stranke: “Ovo što se desilo je najnoviji primjer brutalnih napada na građane BiH zbog njihove seksualne orijentacije koji su motivisani mržnjom koju svakodnevno u bh. javnosti promovišu političari, vjerski predstavnici i mediji.”

Primjer Hrvatske: „U ime obitelji“

U Hrvatskoj postoji sustavna diskriminacija LGBT osoba koja, jednim dijelom, proizlazi i od velikog utjecaja Katoličke crkve na državna pitanja. Diskriminacija LGBT osoba se, međutim, prvenstveno očituje u zakonodavnom

sustavu koji nedostatan regulira pitanje pravne zaštite osoba LGBT orijentacije. Pored Zakona o suzbijanju diskriminacije, Ustav RH ne regulira pitanje zaštite prava LGBT građana. Štoviše, udruge za zaštitu prava LGBT osoba tražile su da se u Ustav ugradi odredbe o zaštiti prava rodnih manjina (*Izvještaj o stanju ljudskih prava seksualnih i rodnih manjina u 2010. g.*), međutim, tim zahtjevima nije udovoljeno dok je godine 2013. raspisan referendum kojim se tražilo da se u Ustav ugradi odredba prema kojoj je brak životna zajednica žene i muškarca. Inicijativu je pokrenula udruga 'U ime obitelji' (2014) koja se u svojem radu poziva na demokraciju i proziva medije i vlast na nedemokratsko onemogućavanje iznošenja mišljenja te na teror koji tzv. agresivna manjina provodi nad tihom većinom. Time ta udruga zapravo izvrće temeljne postulate demokracije i zagovara stav o apsolutnom pravu većine na odlučivanje, a o čemu se očitovao i predsjednik RH Ivo Josipović koje je istaknuo kako demokracija nije glaso-kracija i kako u demokraciji većina ne može gaziti prava manjine (*Jutarnji*, 2013). Ovakvo pozivanje na apsolutna prava većine lijevo orijentirani mediji i pojedinci okarakterizirali su kao fašističko i diskriminatorno.

U Hrvatskoj, naime, mediji ne sudjeluju u diskriminaciji manjinskih prava kao što je to slučaj u Bosni i Hercegovini gdje mediji ne zauzimaju čvrst stav po pitanju diskriminacije. Štoviše, neki mediji otvoreno se postavljaju u poziciju tzv. čuvara demokracije i izlažu uvredama i prozivkama. Razlika u verbalnoj diskriminaciji u odnosu na druge bivše jugoslavenske države je u tome da se LGBT zajednica u Hrvatskoj percipira kao prijetnja obitelji (što je bila okosnica referenduma o braku iz decembra 2013), a manje kao bolest. Razlog za to je vjerojatno činjenica da su Hrvatska i Slovenija još 1973. godine uklonile homoseksualnost s liste mentalnih poremećaja, a 1977. je Krivični zakon SR Hrvatske dekriminalizirao homoseksualni odnos. Isto su učinile Slovenija, Crna Gora i Vojvodina dok ostale države to nisu učinile. Međutim, u svom službenom nauku Katolička crkva podučava polaznike vjeronauka da je homoseksualnost bolest (*Jutarnji*, 2013a).

Kad je u pitanju održavanje *Gay Pride* manifestacija, unatoč evidentnoj diskriminaciji LGBT zajednice, Hrvatska je jedina država bivše Jugoslavije koja te manifestacije redovito održava, ali uz jake mere bezbednosti. Prvi *Gay Pride* Zagreb održan je 2002. g. uz uvrede građana i nasilje nad članovima povorke, ali i veliku podršku medija koji su manifestaciju nazvali testom demokracije (Jurčić 2012). Nakon prve manifestacije, krenula je kampanja 'Ljubav je ljubav', a promociji prava LGBT osoba dao je film 'Fine mrtve djevojke' redatelja Dalibora Matanića. Međutim, 2007. g. članovi manifestacije u Zagrebu su napadnuti Molotovljevim koktelom zbog čega je donesena prva presuda za zločin iz mržnje prema počinitelju. Međutim, 2007. godine obilježili su masovni napadi na osobe LGBT orijentacije na svim javnim mjestima te u udrugama i u vlastitim domovima. Do 2011. g. manifestacije su se održavale samo u Zagrebu često praćene popratnim skupom u organizaciji HČSP-a (*Izveštaj o stanju ljudskih prava seksualnih i rodnih manjina u 2010*), ultradesničarske političke stranke koja, do sada, nije bila u stanju prijeći izborni prag za ulazak u Hrvatski sabor, ali koja sustavno pokušava istupati u javnosti i privlačiti podršku za svoje stavove koji uključuju i veličanje ustaškog režima (Topić 2013). Takve manifestacije često su sadržavale obilježja diskriminacije s obzirom na transparente s uvredljivim sadržajima (isto).

Iako *Gay Pride* manifestacije u Zagrebu uglavnom prolaze mirno (s izuzetkom 2007), *Gay Pride* u Splitu 2011. godine izazvao je val nasilja gdje se sudionike manifestacije gađalo kamenjem, verbalno vrijeđalo te koristilo nacističke pozdrave, a mediji su izvijestili kako je 10.000 prosvjednika htjelo „rastrgati 400 sudionika manifestacije“ (*Jutarnji*, 2011). Policija je tada prekinula manifestaciju, a slijedeće godine manifestacija je održana čime je LGBT populacija dobila pravo na izražavanje svojih stavova, međutim, mora se dodati da je manifestacija održana uz jake policijske snage koje su doslovno zatvorile prilaze ulicama kroz koje je prolazila povorka, a što ne znači da incidenta ne bi bilo da nije praktički onemogućen potpunom blokadom centra Splita. Tek je manifestacija 2013. godine prošla bez incidenata i posvemašnje blokade grada (*H-Alter*, 2013), međutim,

dogadaji koji su uslijedili sa referendumskom inicijativom o definiciji braka pokazali su da obustava diskriminacije LGBT zajednice nije društvena realnost.

Ipak, najveća diskriminacija dolazi u verbalnom obliku gdje se pripadnike LGBT orijentacije vrijeđa na nogometnim stadionima i od strane katoličkih udruga koje službeno nisu dio Katoličke crkve, ali su s njom povezane. Tako je već spomenuta referendumsko inicijativa o definiciji braka iz 2013. g. dobila žestoku podršku crkve koja je na dan referenduma (koji se tradicionalno održava nedjeljom) pozivala građane da izađu i glasaju 'za' (Laudato, 2013). Voditeljica referendumske inicijative Željka Markić osobno je priznala – nakon što je referendum prošao – da je referendumom željela osigurati da LGBT zajednica nikada ne dobije pravo na brak koje pripada samo „normalnim ljudima“ (*Jutarnji*, 2013b). Nakon referenduma, Vlada je nastavila s izradom Zakona o životnom partnerstvu s kojim je ranije započela (i koji je dokaz da nije bilo namjere da se LGBT zajednici da pravo na brak te je referendum bio nepotreban) koji bi LGBT građanima omogućio status istovjetan braku s tom razlikom što bi službeni termin bio 'životno partnerstvo' (*Index*, 2013). Taj nacrt zakona (Ministarstvo uprave RH, 2013) izazvao je prosvjede iz referendumske inicijative koja je prosvjedovala protiv Zakona uz tvrdnje kako se tim zakonom izbjegava referendumsko odluka o statusu braka u Hrvatskoj (*Jutarnji*, 2013c).

Kad su u pitanju djelovanje Katoličke crkve i prava LGBT zajednice, Crkva se tradicionalno protivi priznavanju LGBT zajednici prava na brak i posvajanje djece, a jednako tako se protivi medicinski potpomognutoj oplodnji te bilo kojem obliku osvještavanja pitanja seksualnosti. Nakon što je vladajuća koalicija na čelu sa SDP-om uvela kurikulum zdravstvenog odgoja zajedno sa četvrtim modulom o seksualnosti, Katolička crkva se stavila u poziciju opozicije i pozivala na oružano rušenje vlasti (*Jutarnji* 2013d; *Jutarnji* 2013e). Kada su nacionalni mediji ustali u obranu sekularnosti države te kada su rezultati istraživanja javnog mnijenja pokazali da se građani protive miješanju crkve u zdravstveni odgoj (*Jutarnji*, 2013f), najednom su se u javnost probile katoličke udruge koje su preuzele agitaciju

protiv zdravstvenog odgoja. S obzirom na protivljenje građana crkvenom miješanju u državne poslove te dolazak umjerenog poglavara Katoličke crkve pape Franje koji je nakon referenduma o braku čak najavio umirovljenje četvorice ekstremnih desničara među hrvatskim biskupima (*Jutarnji*, 2014), evidentno je da se crkva nije usudila sama voditi bitku oko referenduma o braku te je 'iskočila' udruga 'U ime obitelji koju mahom vode ljudi povezani ili sa samom crkvom ili sa njom povezanim organizacijama. Tome svjedoči i pisanje *Glasa koncila*, službenog glasila Katoličke crkve. Naime, taj časopis otvoreno je agitirao za referendum o braku, a argumentacija je mahom slična onoj koja je dolazila i iz udruge 'U ime obitelji'. Primjerice, broj od 9. 1. 2014. godine donosi prikaz intervjuja kardinala Bozanića koji je dao *Hrvatskom katoličkom radiju* u kojem medije i državne vlasti proziva za pristrasnost i ideološku određenost (*Glas koncila*, 2014), a što je i argumentacija udruge koja je inicirala referendum.

Iz ovoga proizlazi da LGBT zajednica očito narušava i ugrožava svetost i opstanak obitelji. Očito je, dakle, da se u Hrvatskoj LGBT zajednicu tretira kao prijetnju obitelji iako ih se eksplicitno ne vrijeđa kao u drugim državama bivše Jugoslavije, a posebno ne u medijima koji se stavljaju u zaštitu prava osoba LGBT orijentacije.

Zaključak

Iz navedenog vidimo da mediji nekritičkom distancom dodatno doprinose cirkulaciji govora mržnje i podupiru jasno etablirane strukture moći i hijerarhije ili pak daju previše prostora govoru mržnje čak i onda kada ne zagovaraju problematične stavove. Na delu je dobro uspostavljen odnos etnonacionalnog, religijskog i homofobnog, pri čemu govor mržnje i slične izjave cirkulišu gotovo nesmetano u javnom diskursu čiji su glavni posrednici mas-mediji. Veza između etnonacionalizma, religije i (posebno) (homo)seksualnosti u postkonfliktnim društvima objašnjava kako funkcioniše religijski nacionalizam, privilegujući heteronormativnost, provocirajući i podržavajući homofobnu kulturu. S obzirom na

to da većina navedenih primera svoju argumentaciju temelji na religijsko-etičkim načelima (pritom ignorišući pitanja ljudskih prava i tolerancije), postavlja se pitanje zašto nacionalno prevladava religijsko uprkos religijskim porukama mira, ljubavi i tolerancije? Ili, pak, odgovore treba tražiti u teološkom diskursu religijskih zajednica? Ganzevoort i dr. (2013) s pravom naglašavaju da dok god se u religijskim krugovima propagira kultura homofobije, netrpeljivost prema religiji će ostati glavna karakteristika gej pokreta.

LITERATURA

Izveštaj o stanju ljudskih prava seksualnih i rodni manjina u 2010. godini.
Zagreb: Iskorak.

Ministarstvo uprave RH (2013). *Nacrt prijedloga Zakona o životnom partnerstvu.* Preuzeto 12. siječnja 2014.
URL: <<http://www.uprava.hr/default.aspx?id=13946>>

Prejudices exposed. Homophobia in Serbia (2010). Research and Analysis of: Public Opinion, Views of GLBT Population, Discrimination in the Workplace. Belgrade: Gay Straight Alliance & CeSID. Preuzeto 15. septembra 2013. URL: <http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/Research-Prejudices-Exposed-2010-GSA.pdf>

Amfilohije, Mitropolit crnogorsko-primorski (2010a), „Kolo smrti na ulicama Beograda“. *Pravoslavlje – Novine srpske patrijaršije*, 1046: 6–8.

Andrescu, Viviana (2011). “From legal tolerance to social acceptance: Predictors of heterosexism in Romania”. *Revista Romana De Sociologie* 22 (3): 209–231.

Antonić, Slobodan (2012). “Ko je rekao ‘zabraniti’”. *Vreme* 1.113, 3. 5. 2012. Preuzeto 5. januara 2014. URL: <<http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1050110>>

Bakarec, Nebojša (2013). „Decu vam neću oprostiti”. *Печам* 288 (4): 34–37.

Balkan Insight (2013). Preuzeto 27. 7. 2013. URL:
<<http://www.balkaninsight.com/en/article/montegrin-cleric-consecrates-budva-after-pride-parade>>

Barreiro, Marinha, i Vasić, Vladana (2012). *Praćenje provedbe Preporuke Vijeća Evrope o mjerama za borbu protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu*(Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar).

Batler, Džudit (2010). *Nevolja s rodom: feminizam i subverzija identiteta*. Loznica: Karpos.

Blažević, Jozo, i dr (2013). *18 +. Knjiga o nešto drugačijim muškarcima* (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar).

Bourdieu, Pierre (1998). *Practical Reason: On the Theory of Action*. Stanford: Stanford University Press.

Čaušević, Jasmina i Gavrić, Saša (ur.) (2012). *Pojmovnik LGBT kulture*. (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar i Fondacija Heinrich Böll).

Čustović, Mia i Popov-Momčinović, Zlatiborka (2013). *Prava LGBT osoba u Bosni i Hercegovini: unutrašnji poslovi*. Sarajevo: (Fondacija Heinrich Böll - Ured za BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar, Sarajevo).

Ganzevoort, Ruard., van der Laan, Mark., Olsman, Erik (2011). “Growing up gay and religious: Conflicts, dialogue, and religious identity strategies”. *Mental, Health, Religion, and Culture* 14(3), 209-222.

Gavrić, Saša (2012). „LGBT aktivizam u Bosni i Hercegovini“, u *Čitanka LGBT ljudskih prava*, prir. A. Spahić i S. Gavrić (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Heinrich Böll Stiftung Bosna i Hercegovina), 111–117.

Glas koncila (2014). “Referendum o braku poticaj i za neke nove inicijative”. Preuzeto 13. 1. 2014. URL:

<<http://www.glas-koncila.hr/portal.html?catID=2&conID=35172&act=view>>

Gligorijević, Jovana (2012). "Ecce homo(seksualnost)". *Vreme* 1.112, 26. 4. 2012. Preuzeto 5. 1. 2014. URL: <http://www.vreme.rs/cms/view.php?id=1048739>

Hall, Stuart (1997). "The work of representation". u: S. Hall (ed.) *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. (London: Sage), 15–64.

H-Alter (2013). "Relaksirajući Gay Pride u Splitu." Preuzeto 12. 1. 2014. URL: <http://www.h-alter.org/vijesti/ljudska-prava/relaksirajuci-gay-pride-u-splitu-fotogalerija>

Huremović, Lejla (2012). „Najmlađi homoseksualac u BiH ima 12 godina. Analiza sadržaja izvještavanja printanih medija o LGBT temama u drugoj polovini 2011.“, u *Čitanka LGBT ljudskih prava*, prir. A. Spahić & S. Gavrić (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Heinrich Böll Stiftung Bosna i Hercegovina): 188–195.

Informativna služba Srpskog sabora Dveri (2010b) "Država gori, a režim gejeve češka". Preuzeto 5. 1. 2014. URL: <http://dverisrpske.com/sr/dveri-na-delu/1286-drzava-gori.html>

Irinej, Episkop bački (2010). „Saopštenje Svetog Arhijerejskog Sinoda povodom najavâ gej-parade u Beogradu: Protiv javnog reklamiranja seksualne orijentacije". *Pravoslavlje Novine srpske patrijaršije*, 1046: 5.

Irinej, Patrijarh srpski (2011). "Poruka Njegove Svetosti Patrijarha srpskog G. Irineja". Preuzeto 19. 11. 2011. URL:

http://www.spc.rs/sr/poruka_njegove_svetosti_patrijarha_srpskog_g_irineja

Irinej, Patrijarh srpski (2012). Pismo Patrijarha srpskog g. Irineja predsedniku Vlade R. Srbije g. Ivici Dačiću. Preuzeto 7. 6. 2013. URL: http://www.spc.rs/sr/pismo_patrijarha_srpskog_g_irineja_predseniku_vlade_r_srbije_g_ivic_dachitshu

Milojević, Snježana (2012). „Zašto je različitost važna?“, u *Čitanka LGBT ljudskih prava*, prir. A. Spahić i S. Gavrić (Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, Heinrich Böll Stiftung Bosna i Hercegovina): 161–168.

Nikoletić, Dragana (2011). "Žena je blagodat data muževima" *NIN*, 3.136: 36–37.

Nurkić, Edina (2012). *QUEER SARAJEVO FESTIVAL 2008: Kolaps sistema*. Preuzeto 14. 12. 2012. URL: <<http://www.diskriminacija.ba/node/72>>

Index (2013). "Završava javna rasprava o Zakonu o životnom partnerstvu." Preuzeto 12. 1. 2014. URL:<<http://www.index.hr/vijesti/clanak/zavrsava-javna-rasprava-o-zakonu-o-zivotnom-partnerstvu/715051.aspx>>

Jovanović, Miloš (2011). "Moralistička osuda homoseksualnosti u pravoslavlju". *TEME – Časopis za društvene nauke*, 35 (3), 705–744.

Jovanović, Miloš (2013). "Silence or condemnation: The Orthodox Church on homosexuality in Serbia". *Družboslovne razprave* 29 (73), 79–95.

Jurčić, Marko (2012). „Povijest LGBT aktivizma u Hrvatskoj“. u – Gavrić, Saša (ur.) *Čitanka LGBT ljudskih prava*. (Sarajevo: Sarajevski Otvoreni Centar).

Jutarnji (2014). "ROŠADE U VRHU KATOLIČKE CRKVE U RH. ODREKNUĆE: Papa će do Uskrsa umiroviti četvoricu najdesnijih hrvatskih biskupa." Preuzeto 13. 1. 2014. URL:<<http://www.jutarnji.hr/papa-ce-do-uskrsa-umiroviti-cetvoricu-najdesnijih-biskupa/1151567/>>

Jutarnji (2013). "'ZAKONOM BIH ODMAH IZJEDNAČIO TRADICIONALNI I ISTOSPOLNI BRAK' Predsjednik Josipović u Magazinu Jutarnjeg." Preuzeto 12. 1. 2014. URL: <<http://www.jutarnji.hr/template/article/article-print.jsp?id=1108708>>

Jutarnji (2013a). "VLADA ČISTI UDŽBENIKE. EKSKLUZIVNO: 'Djecu u školi više nećemo učiti da je homoseksualnost nastrana bolest'." Preuzeto 13. 1. 2014. URL:<<http://www.jutarnji.hr/-djecu-u-skoli-vise-necemo-uciti-da-je-homoseksualnost-nastrana-bolest-/1019932/>>

Jutarnji (2013b). "ŽELJKA MARKIĆ 'Želimo da gay parovi nikada ne dobiju ista prava kao normalni ljudi'." Preuzeto 12. 1. 2014. URL: <<http://www.jutarnji.hr/zeljka-markic--zelimo-zacementirati-to-da-gay-lezbijski-parovi-nikada-ne-dobiju-ista-prava-kao-normalni-parovi-/1143293/>>

Jutarnji (2013c). “PROTIV ZAKONA O ŽIVOTNOM PARTNERSTVU. MARKIĆ 'Povucite zakon koji gay parovima dopušta posvajanje djece' VLADA 'Nema šanse!'.” Preuzeto 12. 1. 2014. URL:<<http://www.jutarnji.hr/markic-protiv-zakona-o-zivotnom-partnerstvu--to-je-zaobilazni-nacin-da-im-se-dozvoli-posvajanje-djece--/1144202/>>

Jutarnji (2013d).“BISKUP POZVAO NA ORUŽANO RUŠENJE VLASTI. VLADA: Iz Crkve dolazi govor mržnje! KAPTOL: Nitko nas neće zaustaviti u pobuni protiv vlasti!” Preuzeto 13. 1. 2014. URL:<<http://www.jutarnji.hr/vlada--iz-crkve-dolazi-govor-mrznje--kaptol--nitko-nas-nee-zaustaviti-u-pobuni-protiv-sdp-ove-vlasti-/1077724/>>

Jutarnji (2013e).“VIDEO, SKANDALOZAN ISTUP! BISKUP USPOREDIO VLADU S NACISTIMA: 'Treba nam nova Oluja za svrgavanje vlasti!'.” Preuzeto 13. 1. 2014. URL:<<http://www.jutarnji.hr/biskup-usporedio-vladu-s-nacistima/1077502/>>

Jutarnji (2013f). “ISTRAŽIVANJE POKAZALO: Čak 56,2% građana protiv miješanja Crkve u zdravstveni odgoj!” Preuzeto 13. 1. 2014. URL:<<http://www.jutarnji.hr/istrazivanje-cak-56-2--gradana-hrvatske-protiv-mijesanja-crkve-u-zdravstveni-odgoj-/1077233/>>

Jutarnji (2011). “SRAMOTA U SPLITU: 10.000 homofoba htjelo rastrgati 400 sudionika gay parade” .Preuzeto 12. 1. 2014. URL:<<http://www.jutarnji.hr/gay-pride-split--10-000-homofoba-htjelo-rastrgati-400-sudionika-gay-parade/952694/>>

Laudato (2013). “Biskupi pozivaju vjernike da izađu na referendum o braku i zaokruže 'ZA'.” Preuzeto 12. 1. 2014. URL:<<http://www.laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Biskupi-pozivaju-vjernike-da-izađu-na-referendum-o.aspx>>

Pikić, Aleksandra i Jugović, Ivana (2006). *Nasilje nad lezbijkama, gejevima i biseksualnim osobama u Hrvatskoj: izvještaj istraživanja*. Zagreb: Kontra.

Popov-Momčinović, Zlatiborka (2013). „Ko smo mi da sudimo drugima?“. *Ispitivanje javnog mnjenja o stavovima prema homoseksualnosti i transrodnosti u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll – Uredza BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.

Rašević, Dragana, Vučetić, Vuk, i Popov-Momčinović, Zlatiborka (2013). *PravaLGBTosobauBosniiHercegovini: Političkepartije*. Sarajevo: Fondacija Heinrich Böll- Uredza BiH, Fondacija CURE, Sarajevski otvoreni centar.

S. S. & J. R. (2012).“Blaćenje vere”. *NIN*, 3.223: 23.

Spaić, Nebojša i Popović, Vasilije (2012). „Patrijarh Irinej – Intervju – Prvi deo.“ *NIN*, 3.233:16–22.

Spencer-Dohner,Max(2008),„LGBT minorities as easy targets: A case study of the specificities and commonalities with other neglected endangered groups in the context of nationalism-dominated societies“. Paper presented at the Third Annual Conference on Human Security, Terrorism and Organized Crime in the Western Balkan Region, organized by the HUMSEC project in Belgrade, 2–4 October 2008. Preuzeto 10. februara 2012. URL: <<http://www.humsec.eu/>>

Takács, Judit i Szalma, Ivett (2011). “Homophobia and same-sex partnerships legalization in Europe”. *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal* 30 (5): 356–378.

Topić, Martina (2013). “European identity and the far right in Central Europe: A new emerging concept or a new European ‘Other’?” u: Radeljić, B. (ur.) *Debating European Identity: Bright Ideas, Dim Prospects*. Oxford: Peter Lang.

Tportal (2013). “U nedjelju će hrvatska demokracija biti likvidirana”. Preuzeto 12. 1. 2014. URL: <<http://www.tportal.hr/vijesti/komentari/301745/U-nedjelju-ce-hrvatska-demokracija-biti-likvidirana.html>>

Tucić, Živica (2011). „SPC u novom veku (3): Homoseksualnost i pedofilija – Greh pohote“. *NIN* 3137: 42–45.

U ime obitelji (2014). Službene stranice. Preuzeto 12. 1. 2014. URL: <<http://uimeobitelji.net/>>

Vlaisavljević, Ugo (2007). *Rat kao najveći kulturni događaj: ka semiotici etnonacionalizma*. Sarajevo: Maunagić.

Vukadinović, Đorđe i dr (2012). *Inicijativa za spas Srbije*. Preuzeto 5. 6. 2014. URL:

<http://www.nspm.rs/politicki-zivot/inicijativa-za-spas-srbije.html>

B92.Net (2013). Preuzeto 23. 1. 2013. URL:
www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2013&mm=07&dd=24&nav_id=87056

Živković, Gordana (2007). "Srpski liberali u strahu od fašizacije Srbije." *Pravoslavlje – Novine srpske patrijaršije*, 966: 20–22.

Srđan Sremac
Martina Topić
Miloš Jovanović
Zlatiborka Popov-Momčinović

EROS, AGAPE AND ETHNOS: A CRITICAL PUBLIC DISCOURSE
ANALYSIS OF RELIGION, HOMOSEXUALITY AND NATIONALISM IN THE
CONTEXT OF THE WESTERN BALKANS

SUMMARY

The paper focuses on the strategic and ideological assumptions, interests, and effects of present-day constructions of (homo)sexuality and religion in public arenas of the Western Balkans. The main research question of this paper is: How are national, sexual, and religious identities configured in public discourse and how does that affect conflicts around sexual diversity in the Western Balkans? To date this topic is under-researched but yet of high relevance. The analysis of the relationship between ethno-nationalism, religion, and (especially) homosexuality in the post-conflict societies clarifies how religious nationalism functions, privileges heterosexuality, and provokes and supports a culture of homophobia. The aim of this paper is to describe the social, political, and cultural dimensions of framing religion and homosexuality as polarized constructs. It will uncover oppositional pairings of religion and homosexuality as collective identity markers in political debates and popular culture.

Keywords: homosexuality, sexual and religious nationalism, media, popular culture, the Western Balkans.